

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-27>

## ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

**Патлайчук О. В.**

*кандидат філософських наук,  
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін*

**Ступак О. П.**

*старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін*

**Жолобенко Н. Ю.**

*аспірант кафедри техногенної та цивільної безпеки  
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова  
м. Миколаїв, Україна*

Суть поняття «сталого розвитку» розкрито багатьма вченими, а його успіх пов'язаний з залученням всіх категорій населення, незалежно від віку, професії і суспільного становища. Основну роль в усвідомленні того, що проблеми навколишнього середовища (НС) складають критично важливий аспект соціально-економічного розвитку, зіграла Конференція ООН з проблем НС, що відбулася в 1972 р. в Стокгольмі, на якій була прийнята Декларація, а потім створена ЮНЕП організація ООН з проблем НС. У 1983 р. Міжнародна комісія з проблем НС і розвитку розробила основні положення концепції сталого розвитку, які придбали особливо широку популярність після опублікування в 1987 р. звіту «Наше спільне майбутнє», підготовленого Комісією ООН з НС і розвитку. Згідно з цією концепцією, головна суперечність сучасного розвитку полягає в невідповідності між зростаючими потребами людства та можливостями біосфери, а метою сталого розвитку є підвищення якості життя кожного зі збереженням можливостей для життя майбутніх поколінь [1].

В основі концепції лежить цілісний підхід до вирішення проблем розвитку з урахуванням екологічних, економічних і соціальних аспектів, участі різних верств і груп населення в процесі прийняття рішень та реалізації планів, підвищення якості життя з максимально можливим збереженням умов і ресурсів НС. Відповідно до трьох взаємопов'язаних аспектів, сталий розвиток включає в себе три необхідні компоненти: економічну ефективність, соціальну рівновагу і збере-

ження природного потенціалу. Саме від урахування особливостей кожного компоненту, визнання його важливості і встановлення взаємозв'язків, залежить успішність просування ідей сталого розвитку.

На жаль, ці взаємозв'язки не завжди усвідомлюються особами, які приймають рішення, і досить часто вибір робиться на користь економічної складової, іноді супутнім або провідним фактором стає соціальний компонент, а природний потенціал відходить на другий план, але без урахування екологічної складової, без розуміння процесів, що відбуваються в екологічній системі, діяльність людини загрожує обернутися катастрофою.

Сучасній цивілізації потрібно формування «раціонального гуманізму», який передбачає усвідомлення людиною того факту, що вона є таким же носієм загально природних закономірностей, як і сама природа. У такому розумінні людина і природа вже не протиставляються один одному, а навпаки, людина розглядається, як активно діюча, само розвинена частина природи, яка реалізує в своєму само здійсненні загальні універсальні закономірності, що лежать і в основі саморозвитку природи в цілому. Людина як суб'єкт вже не протистоїть природі як об'єкту, вона стає суб'єктом розвитку природи і себе самої як однієї з її форм [2].

Нова екологічна парадигма, що припускає коеволюцію людини і природи, відкидає зміцнілі в західній культурній традиції антропоцентричної екологічної парадигми, ядром якої стала антропоцентрична екологічна свідомість, для якої характерно виражене протиставлення людини і природи, де найвищою цінністю є сама людина, що використовує природу для задоволення своїх потреб і не поширює на взаємодію з нею етичні норми і правила. Затвердження нової екологічної парадигми, основою якої є раціональний гуманізм, і забезпечення подальшого існування людини на Землі можливо тільки в перспективі формування нової екологічної свідомості, яка передбачає відсутність протиставлення людини і природи, усвідомлення їх єдності, визнання самоцінності природи, суб'єктне сприйняття світу природи, наділення природних об'єктів суб'єктними властивостями і функціями, поширення етичних норм і правил як на взаємодію між людьми, так і на взаємодію з природою, домінування непрагматичного ставлення до природи, усвідомлення необхідності коеволюційного розвитку природи і людини [3].

Одним з основних предметів дослідження філософії, соціології та психології, є «екологічна свідомість», інтерес до якої виник з моменту введення в наукову свідомість ноосферних ідей і яка вивчається з позицій не тільки зазначених наук, а й ряду інших

гуманітарних та технічних областей. До сих пір, ні в одній області немає чіткого уявлення про те, що являє собою екологічна свідомість, під впливом яких умов вона розвивається, і як формується.

Під екологічною свідомістю розуміють один із проявів свідомості людини, орієнтовану на її життєвий простір, який спрямовує її діяльність на збереження цього простору в стані екологічної стабільності, поліпшення екологічної обстановки, як складну систему, сформовану для вирішення завдань встановлення, стабілізації або зміни взаємин з природою і її об'єктами. Екологічна свідомість, це категорія екологічної діяльності, пов'язана з відповідальним ставленням до природи, екологічним мисленням і екологічними цінностями[4], а також сукупність індивідуальних або групових уявлень про взаємозв'язки в системі «людина-природа», існуючого ставлення до природи, відповідних стратегій і технологій взаємодії з нею.

Сьогодні, на шляху до сталого екологічного розвитку перед людством гостро стоїть проблема формування нової загальнолюдської екологічної культури, яка передбачає нову екоцентричну екологічну свідомість і нові природо орієнтовні, природозберігаючи способи взаємодії з природою.

Найважливіша роль у формуванні нової екологічної свідомості і нової екологічної культури відводиться освіті. Генеральна асамблея ООН оголосила період з 2005 по 2014 р «Десятиліттям освіти для Стійкого розвитку» під егідою ЮНЕСКО. У 2004 р Європейська економічна Комісія ООН розробила «Стратегію освіти для сталого розвитку», яка позначила основну мету включення її в системи формальної та неформальної освіти в рамках всіх існуючих дисциплін [5].

В основі цієї стратегії була закладена ідея підготовки фахівців різного рівня, здатних, як на національному, так і міжнародному рівні приймати рішення в області екологічно-орієнтованого та соціально-економічного розвитку.

Саме освіта, як складний соціокультурний феномен, схильний до еволюції, є складовою соціальних, екологічних, економічних і політичних перетворень. Тільки за її допомогою можна виховати особистість, здатну до соціальних і екологічних змін [5].

Головною рушійною силою сучасності повинен стати шлях до гуманізації, гуманітаризації та екологізації освіти, а в перспективі такі зміни зумовлять перехід до сталого розвитку суспільства і від успішної екологізації залежить сталий розвиток людства і людської діяльності. Екологізація людської діяльності характеризується орієнтованістю людини до питань екології, коли вона стає головним об'єктом екологічного знання, а це означає визнання людини найвищою

цінністю науки, зокрема екології, яка повинна з'ясувати місце людини в довкіллі і показати в перспективі їх співіснування [6].

Сьогодні екологічна освіта виявилася в центрі уваги, до побудови її концепцій існує чимало підходів, але можна виділити наступні напрямки: як складова загальноосвітнього процесу, де розробка концепцій екоосвіти і моделей її практичної реалізації відбувається в контексті її реформування на базі нової філософії освіти; як самостійна галузь освіти, яка формується на базі спеціально розробленої методологічної платформи та дозволяє формулювати цілі і завдання екоосвіти, розробляти її понятійно-категоріальний апарат, методичний та дидактичний інструментарій, визначати цільові групи тощо, як побудова ряду відносно автономних освітніх парадигм, що спираються на різноманітні філософські, культурні та освітні традиції і орієнтовані на конкретні цільові групи або на вирішення конкретних питань охорони та поліпшення стану НС (освіта заради збереження біорізноманіття, збалансованого розвитку, освіта для енергозбереження тощо)» [7].

Суспільство все більше уваги приділяє філософському осмисленню нових поглядів на екологічні проблеми. Єдиної думки щодо вирішення екологічного питання не існує, наукові уявлення про екологічне знання неодноразово змінювалися. В працях І. Ньютона, Ф. Бекона, Р. Декарта, І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха, його особливістю було механістичне уявлення про природу, можливості її приборкання і споживче використання природних багатств людиною, як необмежених, в своїй основі воно несло ідею споживчого використання природи. Представники Римського клубу розглядали екологічне знання, як процес осмислення сутнісних характеристик, який полягає в обґрунтуванні нового підходу на основі гармонізації відносин людини з природою розглядали. Сучасні науковці розглядають його, як результат цілеспрямованої взаємодії людини з НС середовищем, як алгоритм системи певних моделей поведінки в навколишньому в світі [8].

Екологічні знання складають сутнісні характеристики освіти та покликані формувати екологічний світогляд людини. Освіта, яка направляє сталий розвиток суспільства ґрунтується на ідеях А. Швайцера, Х. Йонаса, А. Леопольда, В. Вернадського, В. Гура, які вперше розробили новий підхід до визначення екологічного знання, сутність котрого полягає в тому, щоб бачити абсолютну цінність життя головним фактором людської діяльності в умовах граничних ситуацій. Цей підхід ґрунтується на принципах цінності життя і орієнтує на реалізацію сенсожиттєвих моральних орієнтирів у ставленні до природи, як до абсолютної цінності, а осмислення людиною себе визначається цінністю життя на основі природи і повинно стати новим підходом

у відносинах людина-природа і нової сутнісною характеристикою сучасного екологічного знання [9]. Зі оновленням екологічної, соціальної, економічної і культурної ситуації у сучасному суспільстві виникають нові світоглядні питання щодо сфери екологічної освіти.

Через екологічну освіту відбувається трансформація екологічного знання, у вихованні відбувається органічне поєднання раціонального утилітарного і нормативно ціннісного змісту свідомості особистості, в її ставленні до природи [10].

Екологічне виховання повинно мати чітку моральну спрямованість, повинно стати цілеспрямованим процесом формування в особистості життєво-ціннісних орієнтацій [11], в якому стає важливо направити свідомість людини на те, що все в нашому житті пов'язане з питаннями екології, з питаннями збереження природи. «У процесі екологічного виховання формується екологічна культура, екологічна свідомість і екологічні відчуття [12].

#### Література:

1. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. Оксфорд, Нью-Йорк, 1987. Москва, 1989. – 376 с.
2. Панов В. И. Введение в экологическую психологию: Учебное пособие. Москва: НИИ Школьных технологий, 2006. – 184 с.
3. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. Ростов-на-Дону, 1996, «Феникс», 480 с.
4. Бегидова С.Н., Макршина И. В. Структура экологического сознания. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология*. 2014. № 3 (143). С. 14–21.
5. Степаненко С. Про хід реалізації в Україні стратегії «Освіта для стійкого розвитку». Надихаємо на дії. Інформаційний бюлетень. 2008. № 1. С. 8–9.
6. Черникова В. Е. Феномен экологизации человека в контексте современных экологических вызовов *Socialphilosophy Contextand Reflection: Philosophy of the World and Human Being*. 2017, Vol. 6, Is. 3A, P. 161–169.
7. Екологічні вимірювання глобалізації / Кисельов М. М. та ін. Київ : ПАРАПАН, 2006. 260 с.
8. Матвійчук А. В. Екологічне знання та його вплив на формування стилю мислення в сучасній науці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.09. Київ., 2001. 20 с.

9. Анацький Н. В. Історико-філософський аспект становлення екологічного знання. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2017. Випуск № 3-4. С. 161–162.

10. Аристотель. Сочинения в 4 т. Т. 4. Никомахова етика / пер. с древнегреч. А. И. Доватура. Москва : Мысль, 1983. С. 53–294. Философское наследие. Т. 90.

11. Философия экологического образования. / за ред. И. К. Лисеев. Москва : Прогресс-Традиция, 2001. 416 с.

12. Анацький Н. В., Свідло Т. Н. Екологічне виховання як творчій процес у виховній роботі. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2019. Випуск 5-6 (спецвипуск). С. 171–184.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-28>

## РЕВОЛЮЦІЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЙ РОЗВИТКУ НАУКИ

**Патлайчук О. В.**

*кандидат філософських наук,  
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін*

**Ступак О. П.**

*старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін*

**Томашевська Т. В.**

*аспірант кафедри теорії та проектування суден  
Кораблебудівний науковий навчальний інститут Національного  
університету кораблебудування імені адмірала Макарова  
м. Миколаїв, Україна*

В сучасних дискусіях з проблем наукових революцій прослідковується стійка тенденція міждисциплінарного, комплексного дослідження наукових революцій як об'єкту філософсько-методологічного, історико-наукового та культурологічного аналізу. Відношення між поняттями революції та еволюції взаємо-симетричні. Як революція логічно пов'язана з еволюцією, припускає її, так само і еволюція пов'язана з революцією, тобто становлення повноцінне лише при наявності обох процесів: революції та еволюції. Без революції становлення не рухається вперед, не прогресує, «ходить по колу», а еволюція